Woord van oudsher aan mensen gegeven

Ik moet een jaar of 25 zijn geweest, ergens begin jaren 80, toen ik met een paar honderd jonge studenten opeengepakt een lezing bijwoonde. Midden in een tijd, dat ik me met vele anderen grote zorgen maakte over de wereld. Waarin een ongehoorde wapenwedloop gaande was. Een neutronenbom werd ontwikkeld, kernreactoren. Neofascistische groeperingen van zich lieten horen. Huizen werden opgekocht door grote projectontwikkelaars en aan de woningmarkt onttrokken. En dat alles terwijl de Vietnamoorlog nauwelijks was uitgewoed, in Latijns Amerika dictaturen de macht hadden en op de Plaza del Mayo de eerste dwaze moeders met hun witte hoofddoeken hun stille, ten hemel schreiende samenkomsten hielden om hun verdwenen kinderen.

Op een verhoging zat een vrouw, van wier hand juist een boek was uitgebracht over de opvoeding van kinderen, die naar zij vond niet moesten worden kleingehouden. Ze was hoogleraar in de historische pedagogiek, van joodse afkomst en ze had de oorlog overleefd. Ze heette Lea Dasberg. Nooit zal ik haar verschijning vergeten en al helemaal niet wat ze zei. Deze vrouw die vanuit haar rolstoel met enige moeite haar hoofd leek op te tillen vanwege een hoge bochel in haar rug, maar ons slechtziend als ze was, door dikke brillenglazen niettemin trefzeker aankeek. Haar boodschap: zeg nooit dat het niet eerder zo erg was als nu.

Zeg nooit dat het niet eerder zo erg was als nu. Niet om ons te ontmoedigen of te zeggen dat het altijd en overal toch even vreselijk is, dat is ook niet zo - maar omgekeerd: om het wonderlijke feit te benadrukken dat er altijd weer iets is dat mensen verder drijft: hoop, verwachting, veerkracht en moed. Licht, dat zich níet laat doven. Dat er altijd mensen én kinderen waren die de draad weer oppakten. Die nieuwe dromen hadden, of in verzet kwamen. Of eenvoudigweg íets in zich meedroegen dat door geen storm kapot te krijgen was. Het was in mijn ogen alsof ze met al haar lichamelijke beperkingen zelf iets in zich had, dat háar niet klein had kunnen krijgen. En intussen vertelde ze over de pest in de middeleeuwen in deze stad Amsterdam, over voorbije oorlogen en hoe dat voor kinderen moet zijn geweest, over tuberculose, honger en armoe, je werd er niet vrolijk van en toch weer wél omdat uit haar mond steeds maar weer bleek hoe het laatste woord telkens nog niet gezegd was. Toen niet en nu dus ook niet.

Ik moest ook denken aan ons afgelopen jaar, toen er behalve goed nieuws – zoals we net gehoord hebben - ook zulke zorgwekkende gebeurtenissen waren. De ramp met MH17 - die plaatsvond tijdens een nieuwe, schimmige oorlog in Oekraïne - is natuurlijk in ons geheugen gegrift. Zo ook de verschrikkingen van het zogeheten kalifaat in Syrië en Irak, overigens met ook weer vreselijke bombardementen beantwoord. En ondertussen de steeds maar doorgaande vluchtelingenstroom over de Middellandse Zee, teken van altijd nog mensonterende omstandigheden in de landen van herkomst. En dat allemaal aan de randen van ons Europa, al meer dan 60 jaar zonder oorlog. Ook niet zonder problemen, maar zeg nooit dat het niet eerder zo erg was als nu.

En vanavond is het kerstnacht. Nacht van hoop en van verwachten die we vieren onder een plafond vol sterren als waren we zelf herders in het veld. Nu inderdaad misschien niet zo heel veel anders dan toen, tijdens de bezetting van keizer Augustus in een groot gebied rond de Middellandse zee, toen Quirinus landvoogd over Syrië was. Heb je ooit op die zinnen gelet, die het kerstverhaal inluiden? Midden in een wereld van vreemde overheersing dat verhaal over de geboorte van het kind in

Bethlehem. Die twee mensen uit velen voor wie geen plaats was. Die een kind verwachten en een leefbare wereld. Zo gewoon, alsof het ook vandaag nog zou kunnen zijn: in Irak, in Liberia, in Rusland, in Palestina, Israël, of hier. Maar dat tegelijk een keerpunt in de tijd zou kunnen zijn. Eén kleine gebeurtenis, iémand die tot inzicht komt, één nieuwgeboren kind.

We lazen en zongen uit het evangelie van Johannes. Hij, die niet zoals de andere evangelisten over Jezus geboorte vertelt, zoals het bekende verhaal uit Lucas, dat we straks zullen horen, maar breder inzet. Bij het woord van alle begin, dat voor hem van alle tijden is. Alsof hij uitdrukken wil dat het altijd al met ons was en niets anders zeggen wil dan dat de wereld zich telkens vernieuwen zal zoals het altijd geweest is: mensen die het ervaren hebben en doorverteld.

En hij gebruikt dezelfde woorden als in het scheppingsverhaal. Toen er ook duisternis was en er kwam licht. Net zoals later, telkens weer. En daarom haalt hij misschien ook wel het lidwoord weg. Want er staat niet '*in den beginne'* zoals de meeste vertalingen zeggen, maar *'in begin* was het woord'. Alsof er in plaats van *het* begin-van-ooit ook *een* begin-van-telkens zou kunnen staan. Alsof dat begin ook niet zomaar te dateren is. Het dus ook helemaal niet gaat om een woord aan het begin van de wereld, lang geleden, maar om wat telkens opnieuw indalen kan, inwonen bij de mensen. In alle leven, waarin iets zich nog altijd aan het ontplooien is, lijkt Johannes te zeggen. Hij kan dat alleen maar in de taal van de poëzie. Zoals in het boek Genesis het licht opgaat over de duisternis en, zou je kunnen aanvullen, zoals Noach zijn ark bouwt tegen de vloed en machthebbers mensen kleinhouden, maar Mozes leidt ze uit - zo lijkt Johannes te zeggen: alle tijden kennen hun rampspoed, maar óok van alle tijden is het woord dat bevrijdt. Dat eens en voorgoed gegeven woord van licht en vrede.

Zoveel jaar geleden was ik nog eens terug in de kerk van mijn jeugd. En zodra ik mijn plaats van toen daar zo ongeveer gevonden had en daar even neerstreek, werden mijn ogen als vanzelf naar het plafond getrokken, waar geen sterren zaten, maar een diepe scheur. En ik realiseerde me plotseling, dat ik daar vroeger altijd naar gekeken had. Om niets anders dan me te concentreren misschien, een rustpunt te hebben. Tijdens het zingen en bidden, tijdens de verhalen uit de bijbel, de woorden van de preek, keek ik dus naar die barst in dat veilige dak. En ik vond dat wel een mooi beeld, ook voor deze nacht: dat ook scheuren – van vroeger tijden en uit onze jeugd misschien, uit de tijd van de herders in Bethlehem niet minder dan in de wereld van vandaag – dat ook scheuren vindplaatsen van hoop kunnen zijn. Ikzelf had immers, al was ik me daarvan vast van jongs af niet bewust, kijkend naar die scheur de verhalen van hoop en licht gehoord. De hoop die tegen die scheuren aan kan worden gelegd. Onze verhalen, ons verlangen, onze gebeden. 'There is a crack in everything. That's how the light gets in' zong Leonard Cohen. 'And ring the bells that still can ring'. Dit is de nacht waarin we dat vieren samen met mensen en stemmen en woorden van eeuwen. Dat het licht er is en doorbreken kan. Een woord van licht dat altijd weer de weg wijst naar een leefbare aarde van vrede en geluk.

Laten we dat woord vooral niet weg doen. Het is de kerken wel verweten dat ze deze prachtige verhalen van de schepping tot Jezus naar zich toe te hebben getrokken, terwijl ze feitelijk ook zo wereldlijk zijn. Verhalen die iedereen gebruiken kan, wie we ook zijn. Om onszelf erdoor te vernieuwen, om ze vlees te laten worden, ze toe te laten, ze waar te maken. Altijd weer midden door de scheuren van deze wereld heen. Hoe kunnen we dat prachtiger vieren dan door het vannacht ook toegezongen te krijgen: dat oude woord dat geboren wordt als een kind.

Juut Meijer

gelezen: Johannes 1 en Lucas 2